

MUZEJSKI ČASOPIS

MUZEJSKO DRUŠTVO JESENICE, LETO VI, Številka 3, 1. junij 1995;
Založila MDJ in MUZEJ JESENICE; Uredil TONE KNOBELJ; 200 izvodov

KAZALO

- Stran 1: - Program MDJ za junij in julij 1995
- Po rudarskih poteh od Planine pod Golico...
- Piknik na Ajdni
- Stran 2: - Program MUZEJA JESENICE za junij in julij
- Ljudski slikar upodobil Jesenice leta 1914
- Stran 3: - Program ekskurzij MDJ jeseni 1995
- Muzejski vlak v letu 1995
- Kroparski zbornik 1995
- Stran 4: - OD FUŽIN DO ŽELEZARNE (4.nadaljevanje)

PROGRAM MUZEJSKEGA DRUŠTVA junija in julija 1995

Sobota, 3. junij 1995: muzejski pohod

PO RUDARSKIH POTEH OD PLANINE POD GOLICO DO JAVORNIŠKEGA ROVTA

Odhod ob 9. uri z avtobusne postaje v Planini pod
Golico.

Sobota, 1. julija 1995: muzejski dan

PIKNIK NA AJDNI

Odhod je ob 9. uri z avtobusnih postaj na Koroški Beli
in v Mostah.

IZLETI Z MUZEJSKIM DRUŠTVOM

PO RUDARSKIH POTEH OD PLANINE POD GOLICO DO JAVORNIŠKEGA ROVTA (sobota, 3. junij 1995)

Tako kot prejšnja leta bo muzejsko društvo tudi letos organiziralo nekaj strokovnih ekskurzij in srečanj. Kar nekaj članov je predlagalo, da bi si radi ogledali nekdanje rudne jame pod Golico in objekte pri Savskih jamah. Zato bomo za tiste, ki imajo nekoliko več kondicije, organizirali pohod po nekdanjih rudnikih v soboto, 3. junija 1995. Redni avtobus odpelje ob 8,30 uri z Jesenic, zbrali pa se bomo ob 9. uri na avtobusni postaji v Planini pod Golico. Peš bomo šli do Savskih jam oz. do Križevcev od koder se je moč vrniti v Planino pod Golico. Naš cilj pa bo nadaljevati pot do Pristave v Javorniškem Rovtu. Na poti proti Križevcem se bomo ustavili pri Kornovem in Tomčovem rovu, pri rovu Grinčarca, pri nekdanji rudarski hiši, kjer je bilo skladišče za razstrelivo, pri Savskih jamah, na Merkeljnovi planini, kjer je bil tudi prezračevalni jašek in na Križevcih, kjer so leta 1992 ponovno postavili znamenje v spomin na pokopane na "francoskem pokopališču". Če bomo dovolj pri moči, bomo poskušali poiskati tudi ostanke rudnikov v Lepenah. Pot bomo zaključili na Zoisovi Pristavi v Javorniškem Rovtu. Pristava je bila zgrajena 1647 in je preurejena v gostišče. Obdaja jo nekaj umetnih jezerc z botaničnim vrtom, ki ga je zasadil že Karl Zoisa, brat Žige Zoisa.

Vsak bo seveda sam kril stroške prevoza in prehrane. Od Planine do Pristave je po cesti približno tri ure počasne hoje, zato menimo, da jo bodo zmogli tudi manj izurjeni. Če bo vreme slabo, bo pohod v soboto 10. junija 1995.

PIKNIK NA AJDNI (sobota, 1. julij 1995)

Člani so že nekajkrat izrazili željo, da bi muzejsko društvo priredilo piknik na Ajdni vsako leto. Ker se nam je zdela ideja odlična, smo piknik uvrstili v vsakoletni program. Odločili smo se, da bo piknik prva sobota v juliju, letos torej v soboto 1. junija 1995, z odhodom ob 9. uri iz doline. Za vse, ki boste prišli z avtobusom, bomo organizirali vodstvo iz Most in s Koroške Bele. Odhod obeh skupin bo ob 9. uri dopoldne, od 11. do 12. ure pa bo zbor na vrhu Ajdne, kjer nas bodo vodiči vodili po arheološkem najdišču. Srečanje bomo zaključili ob ognjišču pri "arheološki hiši". Tu bo moč po prodajnih cenah za najbolj lačne in žejne priskrbeli nekaj malice in piva. Vse stroške organizacije bo krilo muzejsko društvo, za malico in pivo pa bomo zaračunali prodajno ceno.

Razglednica Golice pred
prvo svetovno vojno

Radnikova Koča vrh Golice (1836).

PROGRAM MUZEJA JESENICE JUNIJ IN JULIJ 1995

Od 9. maja do 9. junija 1995: razstava

JESENICE V DNEH OB KONCU VOJNE 1945

(Razstava gradiva Muzeja Jesenice)

Galerijski prostori Kosove graščine, Titova 64 na
Jesenicah

Četrtek, 1. junija 1995: proslava

V Finžgarjevi rojstni hiši v Doslovčah bo ob 19.30
spominska proslava ob obletnici pisateljve smrti
(2.6.1962). Slavnostni govornik bo dr. Janez Bogataj.

Četrtek, 8. junija 1995: plamenica miru

Ob 11.30 bo **osrednja slovesnost** ob postanku
Plamenice miru pri Muzeju Jesenice na Stari Savi,
Prešernova 45.

Petek, 9. junija 1995: razstava

Otvoritev **TEDNA OBRTNIŠTVA OD RATEČ
DO RODIN** Jesenice v prostorih Kosove graščine,
Titova 64 na Jesenicah.

Četrtek 22. junija 1995: razstava

Razgrnitev urbanističnih zasnov **PRENOVE
STANOVANJSKE SOSESKE PLAVŽ,**
Urbanističnega inštituta iz Ljubljane. Razstava bo v
razstavnih prostorih Kosove graščine, Titova 64 na
Jesenicah.

Petek, 23. junija 1995: gledališče na prostem

Gledališče Toneta Čufarja bo na Stari Savi pred
muzejem, ob 21. uri zvečer, uprizorilo pesnitev
Rudolfa Baumbacha **ZLATOROG.**

Četrtek, 29. junija 1995: razstava

Ob 18,30 uri bo otvoritev razstave
VARSTVO NARAVE NA SLOVENSKEM,
Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Po otvoritvi bo
dipl. ing. urejanja krajine Matej Kučina predaval o
zazelenitvi Jesenic. Razstava bo v razstavnih prostorih
Kosove graščine, Titova 64 na Jesenicah.

Murova leta 1914, kakor jo je videl Franc Pšenica

NAJNOVEJŠE PRIDOBITVE MUZEJA JESENICE

LJUDSKI SLIKAR UPODOBIL JESENICE LETA 1914

Ko sem pred dobrim mesecem vneto zbiral gradivo za razstavo o Jesenicah leta 1945, mi je fotograf Jaka Čop pokazal tudi dve kopiji nenavadnih risb, na katerih je bilo z večjo roko razpoznati Jesenice pred prvo svetovno vojno. Seveda sem se podal k lastnici (avtorjevi hčerki) Marici Kalan na Plavž in ugotovil, da ima štiri barvne akvarele in nekaj risb, ki na zanimiv način predstavljajo panoramsko podobo Jesenic leta 1914 (ali 1910, saj je danes že pokojni avtor Franc Pšenica na sliko napisal obe letnici) od Čufarja pa vse tja do Klabusa. Da bi bil danes že pokojni avtor kar se da natančen in dosleden, je zadnje strani akvarelov opremil z imeni hiš, kar daje slikam veliko dokumentarno vrednost. Ljudski slikar je ohranil potomcem neverjetno verodostojno veduto danes že povsem spremenjenih Jesenic. Točno so vrisani vsi potoki (npr. Ribjek), vse ceste in poti (cesta v rovte, deželna cesta, cesta na Murovo, pot čez Pejce) pa tudi sadovnjaki, polja in vrtovi so skoraj katastrsko točni. Od zahoda proti vzhodu si sledijo naslednje hiše, ki jih je avtor opremil z domačimi imeni, pa tudi z imeni takratnega gospodarja:

Prva slika:

Šilar, Pengal, Antonič, Bokal, Bizjak (Luka), Mežek (Rodar), Čufar (Pretnar, Smukov mlin), Polka (Škant), Klinar (Matevzel Bonat), Novak (Glorja), Klemen (Rekel) in Horvat (Zimovc)

Druga slika:

Praček, Pesjak (Dindel), Kitra (Snajc), Joža Trseglav, Markež, (Mlinar), (Uršel), Ipavc, Pleš (Čarman), Hafnar (Mokern), Zupan (Štefanja), Pretnar (Cuznar), Mežek-Domenk, Repe (Nošk), Višnar Fl. (Snajder) (Marjana Gož), Košir (Pavelk), Žerjav (Matijevc), Novak (Menten), Košenina (Stroj), (Cimperman), Puc (Gozenk), Puc M. (Germon), Polanc (Pucel), Resman, Lipovc (Svedrar); (Šola), (Kosova grajšina), Žerjav Družnik (Pošen), Novak (Razinger), Morič (Rajmont) Legat, Župnišče (Farovž), Gasilski dom in Jakob Vovk.

Tretja slika: Trseglav, Podpecnik (Dindel), (Pesjak), Janesk, Pracko, Adela, Šivanekar, Gorjanc, Ambruž-Pšenica, Ambružov hlev, Resman, Resmanov hlev (F), Ledrar (Lipove), (nad cerkvijo) Rožič Puc, Kavčk Lena Toni, Lavtizar, Skavar Razinger, Vilman Cegnar, Čedenk, Škafar, Bavd, Hafnar, Klinar, Šlosberg (Golob), Lavrinc, Jakmo (?) (Petri)

(ob glavni cesti) Razingar (Čop) Pojen (Družnik), Lenardk (Žerjav), Šola (Kos), Kaplanija, Ferbar,

(do cerkve so vodile dvojne stopnice, okrog cerkve pa je bil cerkven zid in nekaj nagrobnikov), Tinck (Černe), Jurež Jeklar, Ferjan Žlajholc, Flajskar (Hrovat Pepe), Iva Hr (?), Furov (Pšenica), Šraj, Pošta, Ferjan Jakob (pek), skladišče, Baloh, Ahčin

Četrta slika je povečava tretje in prikazuje objekte pred cerkvijo! Imena sem povzel po avtorjevem rokopisu, zato bom vesel vsake dodatne pripombe.

Hvaležni smo lahko avtorjevi hčerki Marici Kalan, da je z ljubeznijo ohranila očetovo izročilo, iz katerega se vidi, da so bile Jesenice izredno lepo mesto.

T.K.

PROGRAM STROKOVNIH EKSKURZIJ MUZEJSKEGA DRUŠTVA JESENI LETA 1995

Letos jeseni predvidevamo nekaj zanimivih strokovnih ekskurzij.

V soboto 9. septembra 1995 se bomo z avtobusom popeljali na enodnevni izlet v **Kanalsko dolino in Rezijo**.

23. septembra 1995 bomo šli peš po **zgodovinskih poteh Bleda**.

Oktobra ali novembra 1995 bomo obiskali **Narodno galerijo v Ljubljani**. Izkoristili bomo priložnost, ko bo na ogled velika razstava **GOTIKA V SLOVENIJI**, in zaprosili prof. Ferda Šerbelja, da nas bo popeljal po zanimivih zbirkah naše osrednje galerije.

Program in ceno vseh ekskurzij bomo objavili v avgustovski številki Muzejskega časopisa.

Seveda imamo veliko idej, vendar na žalost zelo malo denarja. Upamo, da bomo program na zadovoljstvo vseh članov uspešno uresničili. Če se bo kaj zataknilo, nam seveda ostane leto 1996.

namenjena za vleko lahkih in hitrih potniških vlakov v okolici Budimpešte. Izdelana je bila leta 1917. Po koncu 1. svetovne vojne je Jugoslavija dobila 88 takih lokomotiv. Vozile so tudi v Kranjsko Goro in po bohinjski progi.

Slovenske železnice imajo tudi tri garniture muzejskih potniških vlakov, eno iz štiriosnih vagonov za brzovlake in dve iz dvoosnih vagonov. Ena od malih garnitur je na Štajerskem, druga pa v glavnem na bohinjski progi. Dvoosnim vagonom železničarji hudomušno pravijo "gajbice". Od gajbic je najstarejši tisti s kupolo za zavirača, CS 31 198. Izdelan je bil leta 1893 na Češkem za "Južno železnico". Tudi vagon prvega in drugega razreda ABh 31954 je od "Južne železnice", izdelan pa je bil leta 1894 v Gradcu. Za "Južno železnico" je bil izdelan tudi službeni-poštni vagon DF 43631, ravno tako v Gradcu, leta 1914. Ostali vagoni so iz let 1900 (BCS 31911 ter CS 207001) in 1905 (CS 31199).

V veliki garnituri je najstarejši spet tisti s kupolo za zavirače, Ca 39614. Izdelan je bil leta 1896 v Gradcu za "Južno železnico". Službeni vagon 54050 je iz leta 1916, izdelan za madžarske železnice. Edinstveni so podstavni vozički tega vagona. Trije vagoni so italijanskega izvora, Ba 34542 je bil izdelan leta 1939 v tovarni OM-Milano; vagona Ca 36319 in Ca 36320 sta iz iste tovarne, izdelana leta 1936, služila sta za primestni promet. Zaradi hitre izmenjave potnikov so imeli vagoniprivotno po 20 vrat, zato se jih je prijel vzdevek "Mille porte" ali "Centio porte" (tisoč ali sto vrat).

V obeh garniturah sta vključena tudi vagona z bifejem.

Kot že omenjeno, bo v garnituri tudi poseben dvoosni tovorni vagon z visoko hišico za zavirača. Na vratih narisano starinsko kolo kaže, da je nemanjen prevozu koles.

Janez Koželj

IDEJA ZA MUZEJSKI IZLET

MUZEJSKI VLAK 1995

Tudi letos bo po bohinjski progi vozil muzejski vlak in to vsak četrtek od 15. junija do 24. septembra. Odpeljal bo že zjutraj iz Bač na Koroškem (Faak am See) ter ob 9.35 nadaljeval vožnjo z Jesenic. Po postanku na Bledu in v Bohinjki Bistrici, se bo ustavil najprej v Podbrdu. Izletniki, ki bodo svoja kolesa naložili na poseben vagon, bodo tu izstopili in se po Baški grapi odpeljali do Tolmina in Mosta na Soči, "pešci" pa bodo v Mostu na Soči sedli na avtobuse in se odpeljali proti Tolminu na kosilo. Po kosilu bo možno kopanje, obisk igralnice ali ogled Tolminskih korit. Za doplačilo je možen ogled tolminskega muzeja Soške fronte.

Od petih voznih parnih lokomotiv, kolikor jih imajo ta čas Slovenske železnice, je ena na Štajerskem (serija 25), štiri pa so na razpolago na bohinjski progi.

Najstarejša je lokomotiva SŽ 03-002, ki jo je bivša "Južna železnica" zgradila za vleko brzovlakov čez Kras od Ljubljane do Trsta; lahko trdimo, da je to najbolj "naša" lokomotiva. Pod "Južno železnico" je imela označbo serije 109, pri nas pa so ji pravili "Kraševka" ali "Bufalo". Vsega skupaj je bilo zgrajenih 57 lokomotiv; ostale so le še tri, vse tri v voznem stanju. Razen naše imajo po eno še avstrijske in madžarske železnice. Naša lokomotiva je bila izdelana leta 1914 pod oznako SB 109.38 v Floridsdorfu pri Dunaju. Ker je za tehniško dediščino pomembna, vozi bolj poredko. Bolj pogosto vozi lokomotiva SŽ 06-018. Je ena redkih lokomotiv, ki so bile zgrajene posebej za Jugoslovanske železnice v okviru reparacij po 1. svetovni vojni. Konstruiral jo je šef v tovarni Borsig Avgust Meister po vzoru takrat najmodernejših nemških lokomotiv. Prilagojene so bile jugoslovanskim premogom. Izdelana je bila leta 1930 v berlinski tovarni Borsig. Je naša največja, najmočnejša in najbolj spoštovana parna lokomotiva.

Zelo impozantna je tudi lokomotiva SŽ 33-018, izdelana leta 1943 v Kasselski tovarni Henschel. Je predstavnica ene najštevilnejših serij vseh časov, saj je bilo izdelanih več kot 6250 takih lokomotiv. To je tako imenovana "Kriegslokomotive" (vojna lokomotiva). Le-te so med drugo svetovno vojno gradili v vseh tovarnah, ki so jih imeli v oblasti Nemci. V bistvu so "oskubili" lokomotive vrste DR 50 vsega, kar ni bilo nujno potrebno in tako ustvarili vrsto DR 52. Lokomotiva je prišla leta 1991 tik pred slovensko vojno v Železarno Jesenice kot staro železo, prej pa je bila v vojni rezervi JLA. Ljubitelji železnice so uspeli rešiti vseh devet "obsojenih" lokomotiv. Od teh so jih šest prodali v Avstrijo, tri pa so ostale doma. Dve taki lokomotivi stojita na Plavžu v bližini kurilnice.

Tudi četrta lokomotiva je iz tovarne Henschel v Kasslu, le da je bila izdelana za madžarske železnice. To je lokomotiva SŽ 17-006 s prvotno oznako MAV 342.164. Za razliko od drugih treh je to tendrovka

NOVOSTI NA KNJIŽNIH POLICAH

Izšel je KROPARSKI ZBORNİK 1995

Ob stoletnici tovarne Plamen je izšla nova številka KROPARKEGA ZBORNİKA. Na 260. straneh prinaša 23 zanimivih domoznanskih prispevkov s področja geografije, ekologije, umetnostne zgodovine, zgodovine, etnologije, jezikoslovja in še bi lahko naštevali. S svojimi prispevki je sodelovalo 21 avtorjev, ki so se potrudili vsestransko predstaviti Lipniško dolino.

V uvodnem delu se seznanimo z geografsko, geološko in ekološko podobo ter podobo rastlinstva in živalstva Lipniške doline. Osrednja članka avtorjev Janeza Šmitka "Sto let Plamena 1844-1994" in Nade Holynski "Kako je bila ukinjena kovinarska zadruga Plamen v Kropi", sta posvečena jubileju.

Poleg tega se v zgodovinskem delu zbornika seznanimo tudi s podobo Lipniške doline v 16. stoletju in njenim upravnim razvojem. Damir Globočnik, Verena Štekar Vidic in Barbara Ravnik Toman nas v svojih člankih popeljejo na sprehod po umetnostnozgodovinski, arheološki in muzejski dediščini tega območja. Podobo življenja nekdanj nam pričarajo prispevki z etnološko tematiko. Tako izvemo, kako se je včasih po domače reklo pri tej ali oni hiši, kako je sveti Gregor "luč v vodo vrgel", kako so nekdanj stanovali Kroparji. Prenekateri bralec bo ob branju presenečen ugotovil, koliko pomembnih mož je dala Lipniška dolina. Med njimi velja vsekakor posebej izpostaviti slikarja Matevža Langusa in Petra Žmitka ter znanega opernega pevca Antona Dermoto.

V današnjih trdih časih, ki niso najbolj naklonjeni neprofitni kulturni dejavnosti, je izid Kroparskega zbornika nedvomno velik uspeh. Pomembno je, da sta pri tem projektu kultura in gospodarstvo sodelovala z roko v roki. Rezultati so na dlani in uredniški ekipi gre vse priznanje za odlično opravljeno delo. Naj zaključim z besedami ravnateljice Muzejev radovljiške občine Verene Štekar Vidic, ki je v uvodu zapisala: "S Kroparskim zbornikom nam je podoba Lipniške doline z Dobravami in Kropo spet nekoliko bližja."

Zbornik je na prodaj v Kovaškem muzeju v Kropi. Cena izvoda je 3.900 SIT.

Nataša Kokošinek

Piše: Aleksander Rjazancev

Riše: Jaka Torkar

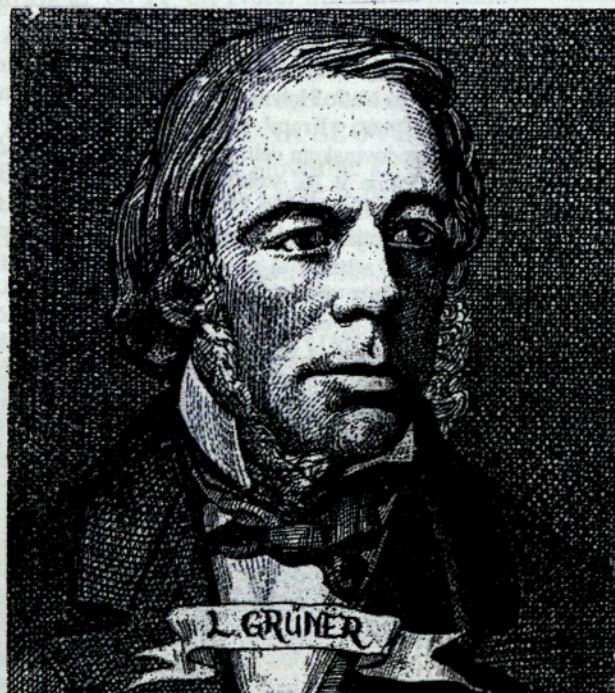
17.

Tehnično vodstvo vseh obratov pri KID je prevzel upravitelj bivših Zoisovih fužin v Bohinju, vitez Lambert Pantz. Vodenje razkropljenih in zastarelih obratov ni bilo lahko. Tehničnemu ravnatelju Pantzu je kmalu uspelo napraviti red in celo uvrstiti KID med pomembne evropske železarne. V plavžu na Javorniku so pod njegovim vodstvom prvi na svetu izdelali ferromangan. Pantzu gre čast in hvala, da je reševal obstoj KID v času dolgoletne evropske železarske krize. Pantz pa ni bil samo dober strokovnjak. Bil je tudi dober predstojnik.

18.

V znameniti dunajski »Rotundi« leta 1873 je tudi KID razstavljala svoje železarske izdelke. Razstavljalo je 8000 razstavljalcev različnih strok. Švedi so bili prepričani, da bo njihova zrcalovina iz Schyskytana s 17–20 % mangana od vseh plavžarskih izdelkov najboljša in edinstvena. Prvenstvo pa so morali prepustiti KID, kajti KID je razstavljala grodelj s 37–40 % mangana. To je bila seveda senzacija in višek v zgodovini plavžarstva. Vodstvo dunajske razstave je podelilo KID za njen uspeh diplomo in kolajno v trajen spomin.

19.

Strokovnjak svetovnega sloveša L. Gruner je bil prvi, ki je na Dunaju strokovno ocenil grodelj KID in povedal, da razstavljeni vzorci pripadajo vrsti ferromangana. Po izpovedi Grunerja v »Compte — rendu de l'Exposition« so bili o tem obveščeni še drugi strokovnjaki za plavžarstvo in jeklarstvo. Ferromangan so od 1861. leta izdelovali samo v Nemčiji in to v nezadostnih količinah v talilnih grafitnih loncih. Z iznajdbo izdelave ferromangana v plavžu, je bila jeklarstvu zagotovljena neomejena količina nepogrešljive železo-manganove zlitine.

20.

Manganovo rudo je KID pridobivala na Begunjsčici, ki je prvotno pripadala Ruardu s Save. Prvi jamski koncesiji za Begunjsčico sta bili podeljeni 14. 12. 1799 in 17. 6. 1806. Rudniki so se nahajali v višini 1400 m nadmorske višine. Najpomembnejši je bil Florjanov rov. Z iznajdbo ferromangana se je znatno povečal rudarski obrat, katerega je vodil »šihtni« mojster Heinrich Fessler. Leta 1872. so pripravili za plavž na Javorniku 13.749 dun. (dunajskih) stotov. V nadaljnjih letih pri povečani proizvodnji ferrostotov. V nadaljnjih letih pri povečani proizvodnji ferromangana je bila eksploatacija rude vedno večja.